

значною мірою змінила перебіг французької історії. Смілива, розумна й освічена королева поступово стає співправителькою Генріха. Її підписи стоять поруч із підписами короля на важливих державних указах. Владна і мудра, вона розуміла свою роль в управлінні країною. Франція стала її державою, а французи назавжди запам'ятали її як королеву Франції – Анну Київську. Образ цієї жінки є тією сполучною ланкою, що виступає в якості чинника до зближення двох націй, розташованих у різних кінцях Європи.

Джерела та література

1. Боршак І. Анна Ярославна, королева Франції. *Стара Україна*. Львів. 1925. Т. 6. С. 99–104.
2. Висоцький С. О. Княгиня Ольга і Анна Ярославна – славні жінки Київської Русі. Київ: Наукова думка, 2015. 125 с.
3. Делорм Ф. Анна Київська. Дружина Генріха I. Київ: Laurus, 2016. 208 с.
4. Луняк Є. М. Анна Руська – королева Франції в світлі історичних джерел. Київ–Ніжин: Мілан, 2010. 96 с.
5. Де Сент-Емур К. Анна Русинка, королева Франції і графиня Валуа / з фр. пер. І. Франко. Львів, 1999. 31 с.
6. Толочко П. П. Давньоруські літописи і літописці X–XIII ст. Київ: Наукова думка, 2005. 85 с.

Піддубна Ольга

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ЖІНКИ В ЖИТТІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Ключові слова: жінка, гетьман, Богдан Хмельницький.

Keywords: woman, hetman, Bohdan Khmelnytsky.

У суспільстві закріпилося уявлення проте, що жінки в політикумі починають себе реалізовувати лише з XIX ст., виборюючи рівні права з чоловіками. Проте жінки і раніше опосередковано або безпосередньо вирішували долі країн та народів. Історія України має безліч таких прикладів, серед них і дружини гетьмана Богдана Хмельницького, які були різні за походженням, світоглядом, життєвим досвідом, мали різні характери.

Мета цієї розвідки – визначити вплив жінок на життя гетьмана Богдана Хмельницького та політичну ситуацію в Українській козацькій державі.

У різний час дружинами Богдана Хмельницького були Ганна Сомко, Мотрона Хмельницька та Ганна Золотаренко [2, 160].

Ганна Сомко було першою дружиною Б. Хмельницького, з якою гетьман узяв шлюб у середині 20-х рр. XVII ст. Жінка була з родини Семена Сомка, який мешкав у Переяславі та був заможним козаком. За свідченням джерел, її вповнилося 17 років, коли вона вступала у шлюб. Після смерті батька, як тоді було заведено, опіку над нею взяв її брат – Яким Сомко [2, 161].

На відміну від Богдана Хмельницького, у якого був запальний характер, Ганна мала спокійний, тихий характер і не втручалася в справи гетьмана. Жінка

була матір'ю всіх дітей Хмельницького. До наших днів не збереглися дані про всіх дітей. Відомо про трьох чи чотирьох синів – Тиміша, Юрія, і ймовірно, Григорія, який помер ще немовлям. Щодо четвертого сина, який не дожив до 1651 р., деякі історики допускають, що можливо, його ім'я було Остап. Однак інформація є сумнівною. Зі згаданих синів історія реально знає лише про двох – Тимоша, якого зазвичай ідеалізують, та Юрія, якого здебільшого засуджують історики [1, 102, 103]. Також у подружжя були доньки: Стефанида, Катерина, Олена. Були і інші, однак їхні імена невідомі.

Ганна Сомко була берегинею сімейного вогнища, виховувала дітей та доглядала за домашнім господарством, водночас гетьман дбав про матеріальне благополуччя сім'ї та був занурений у козацькі справи. Через певний проміжок часу жінка занедужала. Немає одностайності щодо точної причини погіршення стану Ганни. Можливими причинами недуги можуть бути тогочасні хвороби, постійна домашня робота, яка підірвала здоров'я жінки, або постійне народжування дітей, яке також могло позначитись на її здоров'ї [2, 162].

Згодом у домі гетьмана з'явилась помічниця, яка була сиротою, на ім'я Мотрона. Вона допомагала Ганні доглядати за дітьми та господарством, а після смерті Ганни допомагала гетьманові [2, 162]. Цю жінку згадують як фатальну постать в історії [3, 62]. Молода Мотрона подобалась гетьману. Ймовірно, Богдан Хмельницький вперше обвінчався з Мотроною в липні 1648 р. в Чигирині [1, 101].

Мотрона була юною вродливою дівчиною. Серед прихильників дівчини був Данило Чаплинський, який мав земельні претензії на Суботів [3, 62]. Під час неочікуваного візиту Данила Чаплинського до Суботова за відсутності Богдана Хмельницького він побачив Мотрону і був вражений її красою. Одного разу Чаплинський здійснив наїзд на маєток гетьмана за його відсутності. Підданці Чаплинського спалили млин, пограбували тік і нанесли руйнації хатам поселенців. Також нападники жорстко повелися з малолітнім сином гетьмана та викрали Мотрону [2, 163].

Богдан Хмельницький так просто цього не залишив і почав скаржитись, дійшовши згодом до короля та сенату. Чаплинський, щоб уникнути звинувачень у збезчещенні Мотрони, вирішив одружитись із нею за римо-католицьким обрядом. Досі залишається невідомим, як до цього поставилась дівчина. Ймовірно, бажання Мотрони та віросповідання нікого не цікавили в Речі Посполитій. Жінка після вінчання взяла прізвище Чаплинська [3, 63].

Богдан Хмельницький не домігся від польської влади справедливого суду, до того ж він був заарештований, йому загрожувала смертельна небезпека. Однак завдяки заступництву Мотрони гетьману вдалося побачити волю. Досі залишається невідомим, як жінка змогла переконати свого чоловіка Чаплинського, який не любив козаків, відпустити гетьмана. Дивлячись на цей вчинок, ми можемо зрозуміти, що Мотроні був небайдужий Богдан Хмельницький [2, 165].

У списку кривд, завданих гетьману Хмельницькому Данилом Чаплинським, не згадується про викрадення дружини. Однак це можна пояснити тим, що магнати та сенатори просто покепкували б із нього, як вони зробили з вимогами гетьмана відшкодувати збитки та повернути Суботів [3, 63].

Згодом гетьман підняв повстання. Розгромивши польські війська під Жовтими Водами та Корсунем, дістався до звільненого від Данила Чаплинського Чигирин, який там залишив свою дружину.

Офіційне узаконення шлюбу між гетьманом та Мотроною відбулося у грудні 1648 р. Вінчання проходило заочно через те, що жінка в цей час була в Чигирині і не встигла б доїхати вчасно до Києва. Вінчання здійснював константинопольський патріарх Паїсій. Він наполягав на поспішному вінчанні, адже хотів перетворити Хмельницького на лідера православного руху та зберегти морально чистим обличчя гетьмана [3, 63].

Щодо впливу жінки на гетьмана побутує дві протилежні думки. За свідченнями Антонія Ролле, жінка після укладання шлюбу не змогла належним чином усвідомити впливовість свого статусу. Мотрона здебільшого була обмежена домашніми справами та не втручалась у громадське життя. Однак аналіз джерел вказує на те, що Мотрона у статусі дружини мала вплив на деякі рішення власного чоловіка, утримуючись від участі в заходах, які відбувалися в гетьманській резиденції [2, 167].

Згодом у родині гетьмана сталась родинна драма, внаслідок якої Мотрону стратили. Точну причину страти достеменно невідомо [3, 71], проте М. Костомаров у своїй праці зазначає, що Мотрона зрадила Хмельницькому. Неочікуваним було те, що коли настав час платити татарам, було виявлено зникнення однієї діжечки з червінцями. Перші підозри впали на Тиміша, однак він не був причетний до цього. Гетьман звелів допитати дворецького. Допитом із тортурами займався Тиміш. Під час допиту дворецький зізнався і в перелобі з Мотроною, про що було негайно проінформовано гетьмана. У люті Богдан Хмельницький, у якого був вибуховий характер, наказав стратити дружину та дворецького. Тиміш, який недолюбливав мачуху, негайно виконав наказ батька. Однак згодом гетьман сильно жалкував про свої слова і не вірив, що син виконав його прохання. Страта Мотрони сильно позначилась на його емоційному стані. У душі чоловіка не затихала тривога, яка, можливо, була однією з причин невдалого закінчення війни [4, 488].

Зменшив смуток і додав радощів у життя гетьмана третій шлюб. Обраницею Хмельницького стала Ганна Золотаренко, що походила із заможної родини та була двічі вдовою. Від попередніх шлюбів у Ганни було чотири сини, яких усиновив Хмельницький, що може свідчити про повагу та теплі взаємини між подружжям [5, 69].

Ганна мала позитивний вплив на свого чоловіка. Вона змогла порозумітись із дітьми гетьмана та здобути повагу серед гетьманської старшини. Також вона була умілою господинею та вміло розпоряджалась коштами. Гетьманський двір у цей час почав нагадувати резиденції європейських правителів. Завдяки Ганні було зведено придворний штат жінок, гайдуків, пажів, також був власний писар.

Поява власного писаря була пов'язана з тим, що дружина Хмельницького видавала універсали від власного імені, які стосувалися культурно-релігійної сфери [2, 173].

Коли гетьман хворів, Ганна була біля нього та піклувалась про його здоров'я [2, 174]. Після його смерті жінку продовжували шанувати у козацькій верхівці. Невдовзі Ганна постриглась у черниці Києво-Печерського монастиря.

Отже, можна дійти висновку, що всі три дружини залишили помітний слід у житті гетьмана та по-своєму вплинули на перебіг історії. Перша дружина Хмельницького – Ганна Сомко – постала як берегиня домашнього вогнища, яка подарувала гетьманові дітей та була покірною, підтримуючи всі рішення гетьмана. Друга дружина – Мотрона – постає як фатальна жінка, яку часто порівнюють з Оленою Троянською. Третя обраниця – Галина Сомко – постає як освічена, розумна, виважена у своїх рішеннях, шанована жінка, до порад якої дослухався Богдан Хмельницький.

Джерела та література

1. Дашкевич Я. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури. Львів: Літературна агенція «Піраміда», 2016. 924 с.
2. Сегада С. Видатні жінки української історії: біографічні нариси на тлі історичних подій. Київ: Балгія Друк, 2020. 260 с.
3. Таїрова-Яковлева Т. Г. Повсякдення, дозвілля і традиції козацької еліти Гетьманщини / пер. з рос. Т. Кришталовської. Київ: ТОВ «Видавництво Кліо», 2017. 184 с.
4. Костомаров М. Богдан Хмельницький: Історична монографія. Дніпропетровськ, 2004. 838 с.
5. Кривошея В. Козацька еліта Гетьманщини. Київ: ПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2008. 452 с.

Шатковський Денис

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЛІТЕРАТУРИ ПРО ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ ДМИТРА МАРКОВИЧА

Ключові слова: історіографія, дослідник, історик, Маркович, Українська революція.

Keywords: historiography, researcher, historian, Markovych, Ukrainian revolution.

Дмитро Васильович Маркович є одним із видатних діячів доби Української революції (1917–1921 рр.) в історії Вінниччини, який присвятив своє життя боротьбі за національну свободу та незалежність України. Його внесок у розвиток української культури та національної ідеї неоціненний. Цілком зрозуміло, що його життєвий та професійний шлях є досить цікавою та актуальною темою для дослідження. Дослідження історіографії щодо життя і діяльності Дмитра Марковича не тільки допоможе нам краще зрозуміти його як особистість, але й розкриє важливі історичні події, в яких він брав участь, і внесок, який він зробив у розвиток України.

Із дослідників-істориків насамперед потрібно зазначити В. П. Рекрута, автора роботи «Вінницький етап державотворчої діяльності Дмитра Марковича». Ця праця є доволі цінною для історіографії, детально показує роль діяльності державотворення Дмитра Марковича. Автор ретельно досліджує вплив Д. Марковича на соціально-економічний розвиток Вінницької губернії [2]. Особливо деталізує автор місце Д. Марковича у національному русі в монографії 2006 р., зібравши найбільшу в українській історіографії кількість матеріалів про політичну діяльність видатного українця [3].